

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24

Kış 2013 Winter 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SAFAHAT'TA İSTANBUL VE SEMTLERİNİN TEMATİK TASVİRLERİ
THE THEMATIC DESCRIPTIONS OF ISTANBUL AND ITS DISTRICTS IN SAFAHAT

Hanife ÖZER*

Öz

Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936), edebî ürünlerinin külliyatı olan Safahat'ta (1911-1933) hem bireysel hem de toplumsal temlere yer vermiştir. Ancak Safahat'ın oluşturulduğu dönemde ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve şairin bunlara karşı gösterdiği büyük duyarlılık sonucu olarak toplumsal temlerin çok daha ağırlıkta olduğu görülür. Birçok toplumsal meselenin dile getirildiği Safahat'ta, bu meselelerin mekânı olan çok sayıda ülke, şehir, köy, semt gibi yerler de benzer veya farklı yönleriyle tasvir edilmiştir. Şairin memleketi İstanbul ve semtleri de bunlar arasındadır. İstanbul ve semtleri, muhalif bir karakter olan Mehmet Âkif tarafından, süregelen hayatın eleştirel bir tutumla anlatılmasına aracılık etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Şiiri, Mehmet Âkif, İstanbul, Semtler, Fakirlik, Yozlaşma.

Abstract

In Safahat (1911-1933), the literary corpus of his products, Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936) has included both individual and social topics. However during the period Safahat was created as a result of the conditions in the country and the poet's great sensitivity against them social topics have been given much more weight. The similarities and differences between many countries, cities, villages and districts have been described as the locations in Safahat. Istanbul, the poet's hometown, and its districts are amongst these places. Istanbul and its districts have mediated the description of ongoing life in a critical manner by Mehmet Âkif who has an opposing character.

Keywords: Turkish Poetry, Mehmet Âkif, İstanbul, Districts, Poverty, Degeneration.

Giriş

Gerek yaşadığı dönemde gerekse ölümünden sonra eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında en çok yazılan, yorumlar yapılan bir sanatçı olarak Türk edebiyatı ve düşünce evreni içinde çok önemli bir konuma sahiptir. Yapılan bunca çalışmanın amacı ise onu tüm yönleriyle tanımaktır. Ancak edebiyat sahası içinde bir sanatçıyı en iyi ve en doğru tanımının yolu da onun eserlerini kılavuz kılarak ona ulaşmaktır. Yaygın temayüller de bu yöndedir. Nitekim *Safahat* da birçok araştırmacı tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Fakat aynı eser, farklı disiplinler de dâhil olmak üzere muhteva bakımından daha birçok çalışmaya kaynaklık edebilecek yoğunluğa sahip bir eser olmanın yanında aynı zamanda "*Safahat*, Âkif'i en iyi tanıtan eserdir." ¹

"Yoktur hayal ile alışverişim" ilkesini benimseyen Mehmet Âkif; devrine ait -bazen devri dışında- olaylara, insanlara, mekânlara yönelik dikkatli ve objektif gözlemlerini *Safahat*'a

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniv. Fen Edeb. Fak. Türk Dili ve Edeb. Bölümü

¹ Rıdvan Canım, "Mehmet Âkif'in Şiir Coğrafyası";

http://www.mehmetakifarastirmalari.com/index.php?option=com_content&view=article&id=232:mehmet-âkifin-iir-corafyas&catid=25:edebiyat-ve-dueence-&Itemid=159

olduğu gibi yansıtmaya çalışmıştır. Bir külliyyat özelliği verdiği ve 1911-1933 yıllarını kapsayan *Safahat*'in oluşum sürecinde şair, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına tanık olmuş, Milli Mücadele'yi yaşamış, yeni bir devletin kuruluşunu görmüştür. Bu kadar büyük değişikliklerin yaşandığı bu yıllarda, birçok duyarlı insan gibi Mehmet Âkif de olanlardan etkilenmiştir. Bu etkinin yansımalarını da hem şahsî yaşamında hem de edebî yaşamında açık bir şekilde görmek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı da Mehmet Âkif'in doğduğu şehir İstanbul'un, söz konusu süreç içinde onun şiirlerinde hangi vesileyle ve ne şekilde tasvir edildiğine dikkat çekmektir. Tematik olarak üç bölüme ayırdığımız çalışmamız sırasında gördüğümüz üzere çok geniş bir coğrafyada, duyarlı bir gözlemci olarak dolaşan Âkif'in şiirlerinde İstanbul ve semtleri, estetik yönleriyle dikkatlere sunulan mekânlar değil, daha çok kendi sanat anlayışına koşut bir şekilde sosyal hadiselerin mekânları olarak yer bulmaktadır.

1. Semtlerin sosyal nitelikleriyle yansması

Safahat, konularını çoğunlukla sosyal hayattan, toplumun günlük yaşantısından alan bir eserdir. *Safahat*'in bu yönü, Mehmet Âkif'e edebiyatımızda sosyal bir şair kimliği kazanmıştır. (Andı, 2000: 259). Eserin bütününe göz önüne alındığında görülür ki şairin gezip dolaştığı, gözlemlerde bulunduğu İstanbul ve semtleri, onun dikkatini daha çok sosyal yönleriyle çekmiştir.

Safahat'ta, İstanbul semtleri arasında Fatih, özel bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda Âkif'in doğduğu semt olan Fatih, İstanbul'un fethinden itibaren muhafazakâr ve klasik Osmanlı kültürünü temsil eden bir semt olmuştur. Bu sebeple *Safahat*'ta da Fatih ve civarı oldukça zengin tasvirlerle anlatılmıştır (Okay, 2011: 152). Denilebilir ki Fatih, onun "*hayatının, sanatının, dünyası ve ahret görüşünün, etik ve estetiğinin mihreri olmuştur*" (Akay; Andı, 2010: 18). *Safahat*'ın manzum mukaddimesinden sonra gelen ilk şiir "*Fatih Camii*" adını taşıyan dördüncü kitabını da bu semtte bulunan Fatih Camii'nden yapılan sesleniş oluşturmaktadır.

Safahat'ta Fatih, bir yandan dini boyutuyla sakinlerine uhrevî duygular yaşatırken dönemi yansıtan başka edebi ürünlerde de karşımıza çıktığı üzere bir yandan da dünyevî açıdan imkânsızlıklarıyla, fakirliğiyle, bakımsızlığıyla da gözler önüne serilir.² Fakat şair bu olumsuzluklara çoğu zaman insanlar, özellikle de çocuklar üzerinden dikkat çeker. Bunu yaparken de isyana varmadan ama sert değerlendirmeler yapmaktan da geri durmaz. Yine bu tasvirler, okuyucuda büyük bir merhamet ve yoğun bir suçluluk duygusu uyandırmaktadır. Şair, *Küfe* manzumesinde bulunduğu mahallenin perişan durumunu ironik bir dil ile anlatırken diyaloglarla yoğun olduğu manzumenin öznesi Hasan, tüm isyanlarına ve küçük yaşına rağmen sırtında babasından kalma küfeyle ailesinin geçimini yüklenmek zorunda kalır:

“...
Geçende Fâtih'e çıktık ikindi üstü biraz.
Kömürcüler kapısından girince biz, develer
Kızın merâkını celbetti, dâima da eder:
...
Hakîkaten görecek şey değil mi ya? Derken,
Dönünce arkama, baktım: Beş on adım geriden,
Belinde enlice bir şal, başında âbâni,
Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrânî;
Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocuk,
Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesâdüfe bak:
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elim:
Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!

² Fatih'in bu yönleriyle tasvir edildiği en bilinen eserler arasında Peyami Safa'nın Fatih Harbiye adlı romanı ilk aklı gelenlerden biridir.

*Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü alınının üstünde sâde bir çember.
Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryad;
Nazar değil o bakışlar, dümû-i istimdad.
Bu bir ayaklı sefalet ki yalnayak, baş açık;
On üç yaşında buruşmuş cebin-i safi, yazık!” (Ersoy, 2005: 22)*

Aynı sahnenin bir tarafında Hasan’ın bu trajik görünümünü sergilerken diğer tarafında onun akranlarının okuldan neşeyle çıkışına da tanık olan şair, iki durumu karşılaştırdığında Hasan adına büyük bir üzüntü duyar. Yine bu şiirde söz konusu kişilerin yaşadığı mahallenin – şair de aynı mahallede yaşamaktadır- şehircilik bakımından da büyük bir sefilliği yansıttığı belirtilir:

*“Bizim mahalle de İstanbul’un kenarı demek:
Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!” (Ersoy, 2005: 20)*

Yukarıdaki gibi; fakirlere, yetimlere, kimsesizlere karşı duyulan merhamet duygusu *Safahat’*ın birçok sayfasında belirgin bir şekilde sezilir. “*Vak’a Halkalı Ziraat Mektebi’nde geçmişti*” cümlesiyle başlayan *Hasta* başlıklı şiirinde de şair, bu okulda öğrenci olan ve verem hastalığına yakalanan bir gencin elim hikâyesini anlatır. Devletin iki memurunun, doktor ile okul müdürünün, bürokratik bir sıkıntıyla karşılaşmamak için hasta çocuğu okuldan uzaklaştırmak istemeleri ve bütün bunların farkına varan gencin Gurebâ Hastanesine giderek orada ölmek isteği dile getirilir. Hasta çocuk, gidebileceği tek yerin İstanbul Gurebâ Hastanesi olduğunu bilir ve oraya gider:

*“Götür İstanbul’a bir yerde bırak ki: Gurebâ,
-Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada-
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!” (Ersoy, 2005: 14)*

Aynı duygu, *Hasır* başlıklı manzumede de işlenmiştir. Âkif’in toplumcu yönünü en belirgin şekilde ifade edenlerden biri olan manzumede, Yunus Emre’nin ‘*Bir garip ölmüş diyeler*’ mısrası ile başlayan şiirindeki anlama uygun bir hikâye anlatılır (Sağlık, 2008: 370). İstanbul’un Yayla adlı semtinde bulunan bir arkadaşını ziyaret eden şair, bu vesileyle semtin konumuyla paralel olarak aylardır hasta yatan fakir ve yalnız bir kadının yine yalnız bir şekilde öldüğünü öğrenir ve duyduğu üzüntüyü dile getirir:

*“Hayatı bir yığın âlâm olan zavallı kadın,
Hasırdan örtüsü düşünce hufreden indi...
Enin-i ruhu da artık müebbeden dindi.” (Ersoy, 2005: 28).*

Yukarıda Fatih’in her yönüyle Müslüman Türk yaşantısının hüküm sürdüğü bir mahalle olduğunu kaydetmiştik. Nitekim Mehmet Âkif de Fatih’i sadece gündelik hayata yönelik manzaralarıyla değil, toplumsal hayatın özel anlarıyla da resmetmiştir. *Bayram* adlı manzumesinde İstanbul’un diğer semtlerinden hiç de farklı olmayan telaşı ve coşkuyu dile getirir. Orhan Okay bu manzumenin geçen yüzyılın başlarında İstanbul’da bir bayram yerinin tasviri bakımından önemli bir belge değeri taşıdığını belirtir (Okay, 2011: 152). Âkif bu şiirinde, *Safahat’*taki genel karamsar havanın aksine, coşkulu değilse bile mutludur. Bu duruma getirilebilecek yorum ise onun mutlu olmasında şahsi hayatından çok toplumsal hayatın rolü daha büyüktür. Başka bir deyişle etrafındakilerin mutluluğuyla mutlu olabilen bir insandır Âkif:

*“Gelin de bayramı Fâtih’te seyredin, zîrâ
Hayâle, hâtıra sığaz oherc ü merc-i safâ,
Kucakta gezdirilen bir karış çocuklardan
Tutun da tâ dedeiz demlerinden kalan,
Asırlar ölçüsü boy boy asâli nesle kadar,*

Büyük küçük bütün efrâd-ı belde, hepsi de, var!
Adı başında kurulmuş beşik slıncaklar,
İçinde darbuka, deflerle zilli şakşaklar.

...

Bu kâinât-ı sürûrun içinde gezdikçe,
Çocukların tarafındaydı en çok eğlence,
Güzelce süslenerek dest-i nâz-ı mâderle;
Birer çiçek gibi nevvâr olan bebeklerle
Gelirdi safha-i mevvâc-ı ıyde başka hayât...
Bütün sürûr u şetâretti gördüğüm harekât!

...

Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı,
Bir ihtiyar kadının koltuğunda gür kaşlı,
Uzunca saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor.
Gelen geçen 'Bu niçin ağlıyor?' deyip soruyor.
- Yetim ayol... Bana evlâd belâsıdır bu acı
Çocuk değil mi? 'Salıncak' diyor...
- Salıncakçı!
Kuzum, biraz da bu binsin... Ne var sevâbına say...
Yetim sevindirenin ömrü çok olur...
- Hay hay!
Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine
Katıldı ağlamıyan kızların şetâretine. "(Ersoy, 2005: 42)

"Süleymaniye Kürsüsünde" adlı şiirinin başında Köprü ve Haliç'i anan Mehmet Âkif, İstanbul'un diğer birçok semtinde karşılaştıklarının aksine buralardan gördüklerinin onu yeise düşürmediğini belirtir. Kişileştirme sanatı yoluyla kurulan mısralarda "ne Haliç'in o yosun çehreli miskin suları ne onun hilkate küsmüş gibi duran kenarı, ne karşı sahilin baş başa vermiş düşünen, pis, eski, ağlamış yüzü sakıl evleri" başkaları için üzüntü sebebi olsa da Âkif için değildir. Realist bir gözle bakıp gördüğü her şey ve her yerle ilgili olumsuzlukları eleştirmekten çekinmeyen şairin, Köprü'den baktığı zaman da gördüğü birçok aksaklıklar ve bozukluklar olmasına rağmen böyle bir ifadede bulunması, ilkin okuyucuyu şaşırtmasına rağmen ilerleyen mısralarda bunun sebebi anlaşılır. Zira bir yanda söz konusu edilen köhne, bakımsız, sağlıksız yapıların oluşturduğu bir çevre dururken onun karşısında bir "timsal-i ilâhî" olan Süleymaniye Camii yer almaktadır. (Ersoy, 2005: 140)

Safahat'ın "Fatih Kürsüsünde" adlı dördüncü kitabında Beyoğlu, Florya ve Üsküdar semtlerinin, şairin daha çok aydınlara yönelik değerlendirmeleri dolayısıyla ele alındığı görülür. Tahmin edileceği üzere söz konusu değerlendirmeler olumsuz eleştiriler mahiyetindedir. Manzumede Âkif, toplumu üç zümreye ayırır. Birinci zümreyi, tevekkülü tembellikle karıştıran ve şair tarafından "uyuyan yığınlar" şeklinde tanımlanan avam kesimi oluşturur. İkinci zümreyi ümitsizler, "ne yapılırsa boşuna" düşüncesiyle hayata küsenler teşkil eder. Âkif, birinciler gibi ikincilerin tutumunu da tasvip etmez. Üçüncü ve en ağır eleştirilere hedef olan zümre ise aydınlardır. Yukarıda sözü geçen üç semtten ikisi, Beyoğlu ve Florya, bu zümrenin yaşam tarzını yansıtan semtlerdir. Âkif'e göre Beyoğlu, aydınlarımızın yaşamında tıpkı Tanzimat dönemi romanlarındaki işlevi ile yer tutar. Bol para harcanan kirli bir hayat sürmektedir Beyoğlu'nda. Aydınlar da bu hayatın tam ortasındadırlar. Mehmet Âkif, bu üç zümre dışında bir grup daha sayar manzumesinde. Bunlar, herhangi bir sosyal meseleye ilgi duymayan, safahat âlemine saplanmış kişilerden müteşekkil bir gruptur. Florya ve benzeri sayfiye yerlerindeki eğlenceler ile İstanbul'un sinema, tiyatro salonlarında vakit geçirirler. Burada ismi belirtilmese de akıllara Beyoğlu da gelmektedir. Yine bu zümrenin uğramayacağı bir semt vardır ki bu semt de Üsküdar'dır. Zira Üsküdar hâlâ geleneksel Türk İslâm yaşantısının sürdürüldüğü bir semt hüviyetini korumaktadır. Köse İmam ve Asım birlikte Üsküdar'dan karşı yakaya geçerken iftar saatine az bir zaman kala sigaralarını içmeye başlayan

ve bazı taşkın hareketlerde bulunan, hatta Köse İmam'a oruç tutmak konusunda bayağı sözlerle sataşan bir grupla Asım'ın kavga etmesi, kavgayı da ancak askerlerin ayırması, Asım bölümünde tasvir edilen olaylardan biridir. (Ersoy, 2005: 388-389)

Beyoğlu ve Florya dolayısıyla belli bir zümreye yapılan sosyal tenkidin bir benzeri de Heybeli dolayısıyla yapılır. *Safahat*'ta, Emir Abbas Paşa'ya ithaf edilen "*Bir Arıza*" başlıklı manzumede bu küçük adanın ismi üç defa geçer. Burada yaşayanları toplumun büyük bir kesiminden ayrıcalıklı ve içinde bulunduğu hemen tüm sorunlara -felâketlere- karşı ilgisiz olduklarını kaydeden Âkif, bunun adaletsizlik olduğuna inanır ve gerçek adaletin bir gün yerine geleceğini belirtir:

"Siz, camları örter, sakınıırken cereyandan;
Biz, bodruma sarkar da kaçarken galeyandan!

...

İnsâf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyâmet?" (Ersoy, 2005: 453)

İki toplumsal sınıfın belirgin bir şekilde görüldüğü manzumede şair, kendisini mensup hissettiği kesim için "biz", Heybeli'de yaşayan ve karşısına aldığı kesime de "siz" zamiriyle ve arka arkaya, Türk şiirinde bir dönem oldukça revaçta olan "Ey!" hitaplarıyla seslenir:

"Ey Heybeli iklimine kıştan çekilenler,

...

Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar!
Ey çamların altında serilmiş, uzananlar!
Ey her nefes aldıkça ömürler kazananlar!" (Ersoy, 2005: 454)

Heybeli adı, şairin, *Safahat*'a almadığı "*İkinci Arıza*" başlıklı manzumede de yine zevk ve sefa isnat edilmiş bir şekilde geçmektedir. Aynı manzumede bu defa Maltepe yahut Pendik değil, Heybeli'ye geçiş yolu olarak Yakacık kullanılır. (Ersoy, 2005: s.533) Aslında siyasi bir temaya sahip olan ve II. Abdülhamid aleyhtarlığı dolayısıyla ve bazı kesimlerce hoşça gitmeyen (Karataş, 2010: 83) *İstibdâd* başlıklı manzumede de aynı semt, bir sayfiye yeri olarak tanımlanır. Bununla birlikte Yakacık, şairin oturduğu mahalle -Fatih olduğunu biliyoruz- ile kıyaslanır. Bu kıyaslamada Fatih; İstanbul'un iç kesiminde bulunması, nüfusunun yoğun olması ve şairin özellikle vurguladığı gibi ekonomik düzeyinin düşük olması vb. sebeplerle silik bir tablo şeklinde canlanırken Yakacık, canlı ve renkli bir yer olarak çizilir:

"Bizim mahalleye poyraz kışın da uğramaz;
Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz!
Bahârî görmeyiz amma lâtîf olur derler...
Çiçeklenirmiş ağaçları yeşillenirmiş yer.
Demek şu arsada ot bitse nev-bahâr olacak...
Ne var Yakacık'ta dem-güzâr olacak?" (Ersoy, 2005: 74)

Ancak *Safahat*'ta Fatih'ten hem çevre hem de insanlarıyla daha yoksul, daha acınası tasvir edilen bir semt vardır, Kartal. Yakacık ve Maltepe'ye yakın olmasına rağmen onların yansıttığı görüntünün tam aksini yansıtır bu semt. Kartal'ın Kurna adlı köyünde bir düğüne davet edilen şair, gördükleri karşısında büyük bir şaşkınlığa uğrar. Şair burada, *Safahat*'ta sıklıkla olumsuzladığı İstanbul sokaklarından (Sağlık, 2008:377) ziyade çevresindeki insanların olumsuz görüntülerine dikkat çeker. Sefaletin had safhaya vardığını gördüğümüz bu tasvirlerde Âkif'in, fakirliği, bakımsızlığı, sağlıksızlığı çevreleri ve insanları çizerken başka semtlerde kullandığı merhametli üslubu bu semt halkını tasvir ederken bıraktığı da dikkatten kaçmaz:

"Keşke, gitmem demiş olsaydım... İlâhî o ne hâl,
O nasıl maskara dernekti ki ta'rifi muhâl.
Topu kırk elli kadar köylü serilmiş bayıra.
Bakıyor harmanın altındaki otsuz çayıra.
Bet beniz sapsarı b^çârelerin hepsinde;
Ne olur bir kişi olsun görebilsem zinde!

*Şiş karın, sıksa çocuklar gibi kollar sarkık;
Arka yusyumru, göğüs çökmüş, omuzlar kalkık.*” (Ersoy, 2005: 336)

İstanbul’un, Boğaziçi kıyısındaki Beşiktaş ve Dolmabahçe semtlerinin adlarına portre hikâye özelliği taşıyan “*Hüsâm Efendi Hoca* başlıklı manzumesinde yer veren Mehmet Âkif, bu manzumede birçok ısrarlı daveti geri çevirerek Saray çevresine yaklaşmamayı bir ilke olarak benimseyen Hüsâm Efendi’yi konu edinmiştir. Bir işi dolayısıyla Beşiktaş taraflarına gitmek zorunda kalan Hüsâm Efendiye, bunun haberini alan Sultan Abdülmecit’in onayıyla çevresindekilerin ona Dolmabahçe civarında yetişerek daveti tekrarlamaları tasvir edilir. Manzumede bu iki semtin herhangi bir özelliği verilmemektedir (Ersoy, 2005: 449).

Safahat’ın Asım bölümünde karşımıza çıkan bir başka İstanbul köşesi de Kâğıthane’dir. Bu semtin adı, Divan şiirine telmihle “cici beylerin boy gösterdiği” bir tenezzüh mekânı olarak geçer: “*Bu tenezzüh, cici bey, doğruca Kâğıthane’ye mi?*” (Ersoy, 2005: s.363). Alaycı bir tonla ve gelenekle bağlarını koparan genç nesli eleştirme maksadıyla söylenen bu mısra, bizi, XVIII. yüzyıl Osmanlı eğlencelerine, başka bir ifadeyle geleneğe götürür. Mehmet Âkif, *Safahat’ta*, çeşitli vesilelerle bu tür eğlenceleri, hatta bu tür eğlencelerin tasvir edildiği edebiyatı tasvip etmediğini dile getirmiştir.

Yine Asım bölümünde bir fıkra vesilesiyle ve tıpkı Kâğıthane gibi eski İstanbul eğlencelerine telmihle bir başka İstanbul semti olan Göksu’nun adı da geçer (Ersoy, 2005: 364).

“*Berlin Hatıraları*” da Berlin’deki gündelik hayata ait uygulamalar ile Türkiye’dekileri karşılaştıran şair, bizdeki uygulamalara yönelik yine keskin eleştirilerini sıralar. Âkif, aşağıya aldığımız mısralarda, Samatya ile Tavatla’nın da adının geçtiği bir şimendifer yolculuğunda yolcuların nasıl davrandıkları, neler yaşadıklarını anlatır:

*“Kader müsâ’ade ettikçe işleyen araba.
Samatya lordu müfettiş; Tavatla kontu müdir,
Zavallı milletin efrâdı orta yerde esir!
...
Basık tavanlı, rutûbetli, isli bir bodurum,
Ayakta esneyen âvâre yolcularla dolu.”*³ (Ersoy, 2005: 284)

2. Semtlerin kültürel nitelikleriyle yansıması

İstanbul, dünyanın en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmış, en eski kavimlerinin yaşadığı ve büyük bir kültürel mirasa sahip olan bir şehirdir. “İstanbul, şehir, kültür,” medeniyet kavramlarını bir arada kullanan Mehmet Âkif, dönem itibarıyla toplumun her kesiminde görülen yozlaşmanın İstanbul’un kültürel mirasına olan olumsuz etkisini *Safahat’ta* üzüntüyle, bazen de kızgınlıkla eleştirmiştir. Şair, bu zenginliklerin kadirbilmez kişilerce tahrip edildiği düşüncesindedir.

Mehmet Âkif, *Safahat’ın* birinci kitabında çocukluğundan itibaren bilip tanıdığı ve çok önemseydiği Fatih Camii’nin kendisi için taşıdığı manayı dile getirir:

*“Ezânı beklemez oldum; açılmadan afâk,
Zalâmı sineye çekmiş yatan sokaklardan
Kemâl-i vecd ile geçtim. Önümde bir meydan
Göründü; Fatih’e gelmişim anladım, azıcık
Gidince ma’bede baktım ki bekliyor uyanık!
Sokuldum onun artık s’ine-i münevverine,
Oturdum öndeki maksureciklerin birine.”* (Ersoy, 2005: 8)

Söz konusu mısralarda hatıraları yoluyla çocukluk yıllarına dönen şair, bu mabedin kendi ruhu üzerindeki etkilerinin çocukluk yıllarında inşa olmaya başladığını sezdirir.

³ Tavatla, İstanbul’un Kurtuluş semtinin eski adıdır. Genellikle gayrimüslimler otururdu.

Geçmişle an'ın bir arada yaşandığı şiirde Fatih Camii, maddi varlığının yanında, hatta belki daha fazla olarak manevi varlığıyla karşımıza çıkar. Fatih Camii, onun için dış dünyanın gerilimlerinden, olumsuzluklarından uzaklaşarak huzur duyulan bir yerdir. Aşağıya aldığımız mısralarda şairin, bir ibadet anında, zamandan ve mekândan soyutlanarak duyduğu manevi coşku dile getirilmiştir:

*“Derken bu hâtîrât-ı lâtif
Çekildi aslına, artık hakîkatin o kesîf
Likâsı başladı karşımda cilve eylemeye;
Zaman da kalmadı zâten hayâli dinlemeye:
Sağım, solum, önüm, arkam huşû'a müstağrak
Zulâl-i âdem iken, bir sadâ bülemler olarak,
O kâinât-ı huzu'u yerinden oynattı;
Fezâ-yı mahşere döndürdü gitti eb'âd!
Sufûf ayakta müselsel cibâl-i velvedâr
Gibiydi. Her birisinden duyuldu sîne-fıkâr,
Birer enîn-i tazarru; birer niyâz-ı hazîn,
Ki kalb-i rahmeti sızlattı şüphesiz o enîn!
Eğildi sonra o dağlar Huzûr-i İzzet'te;
Görüldü sonra o dağlar zemîn-i haşyette!
İnayetiyle Hudâ kaldırımca her birini,
Semâya doğru o dağlar da açtı ellerini.
O anda koptu yüreklerden öyle bir feryâd,
Ki rûhum eylliyecek tâ ebed o dehşeti yâd.
Kesildi bir aralık inleyen hazin âvâz...
Ne oldu Arş'a kadar yükselen o sûz ü güdâz?
O çûş içindeki îman?
Evet, hurûş ederek işte rahmet-i Subbûh,
Bütûn yüreklere serpildi kubbeden bir rûh:
Rûh-i itmînân. “(Ersoy, 2005: 9-10)*

İki Arkadaş Fatih Yolunda başlıklı dördüncü kitabın ilk manzumesinde ise şairin vaaz dinlemek için bir arkadaşıyla Köprü'den (Galata Köprüsü) Fatih Camii'ne kadar yaptıkları yürüyüşe ve bu yürüyüş sırasında dönemin bazı kültürel aksaklıklarına dair dile getirdikleri şikâyetlere tanık oluruz. Yakından uzağa, andan geçmişe ve sonrasında geleceğe açılan bu sohbetle dikkat çeken hususlardan başlıcası doğal çevre ile ata yadigârı tarihî eserlerin korunmasına, bakımına dair duyarlılıktır. Bunun yanında “pek çok cemiyet ve kültür meselesi, nükteli ve zevkli bir üslûpla dile getirilir.”⁴ İki arkadaş, insanlarımızın üretmekten, üretilmiş maddi değerleri korumaktan ziyade onların hoyratça tüketildiğini, tahrip edildiğini dile getirirler. Bu durum onları hem kızdırmakta hem üzmektedir. Yürüyüş esnasında Yeni Camii'nin görüş alanlarına girmesiyle bu tarihî mekânın gerek maddi gerekse manevi değeri dolayısıyla duyduğu hayranlığı “Bakar bakar doyamam. Âşık olmuşum mutlak!” mısrayla ifade eder. Ancak şairin dikkati, arkadaşının ikazıyla yön değiştirir ve camiin etrafında türeyen salaş yapılara kayar. Fatih Camii'ni kuşatan bu yapılar ve onları yapanlar için belirgin bir kızgınlık duyan Âkif, “ kalleş yabancılar” ifadesini kullanır ve caminin mahremiyetinin bunlar tarafından işgal edildiğini kaydeder:

*“Nedir harîmine yerleşmek isteyen şu salaş
Hüviyetinde yığınlar ki hep birer kallâş! (Ersoy, 2005: 206)
...
-Evet, zemîni uzaktan görüp bayılmışlar;
Yavaş yavaş sokulup sonradan yayılmışlar!” (Ersoy, 2005: 206)*

⁴ Selçuk Çıkla, Mehmet Âkif'in Vatan Coğrafyası; http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/selcuk_cikla_mehmetAkifin_vatan_cografyasi.pdf

Mehmet Âkif mimarî eserlerle ilgili fikirlerini beyan ederken onların sadece güzelliklerinden ya da tarihi, sosyal değerlerinden dolayı duygusal davranmamış, söz konusu eserlerin aynı zamanda bilimsel gerçeklerle de ne kadar değerli olduklarını belirtmiştir. Mesela yürüyüşleri esnasında tarihî bir geçitten geçerken burası hakkında yapı bilimciler tarafından sayfalarca yazı yazıldığını kaydeder. Yine, Kemer -Bozdoğan Kemeri- için söyledikleri de bu yoldadır:

“- Kemer de öyle muvafık mıdır aceb fenne?
-Ne söyledin?
- Şu atılmış verev kemer iyi mi?
- Fünun-u hendesenin var ya bir de “tersîmî”
Denen usûlü... Onun mâhirane tatbiki.” (Ersoy, 2005: 207)

Mehmet Âkif ve arkadaşı yürümeye devam ederken o civardaki “banka”yı görürler. Arkadaşı bankayı beğenir. Ama şair bu bankayı melez, hatta karışık, karmaşık bulur. Ona göre sanatta önce asalet olmalıdır. Temsil ettiği milleti ve dolayısıyla kültürü en açık bir biçimde göstermelidir. Bu bakımdan da necip esere örnek aranırsa hemen oradaki Osmanlı sebiline bakmak yeterlidir Zira işaret edilen sebil, Osmanlı'nın ruhunun sanat eserlerindeki coşkun yansımalarının bir örneğidir:

“Necip eser arıyorsan: Sebîle bak, işte...
Taşıp taşıp dökülürken o şî'r-i berceste,
Safâ-yı fitratı şâhit ki: Tertemiz aslı;
Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı!” (Ersoy, 2005: 207)

Ancak duyarsızlık, kayıtsızlık şairi derinden öfkelenendir. Söz konusu eserlerin gerçek sahiplerindeki bu tutumun acziyetten ileri geldiğine inanır. Bu acziyetin temelinde ise - *Safahat'*ın bütünü göz önüne alındığında- cehalet yatmaktadır. Süleymaniye Camii'nin karşına gelindiğinde mabedin ihtişamından adeta büyülenen ve dünyada bu kadar güzel ve ihtişamlı başka bir eserin olamayacağını iddia eden Âkif, artık böyle haşmetli eserleri yapmak bir yana, var olanları korumakta dahi aciz olduğumuzu belirtir. Tarihî eserler konusunda atalar ile varisleri kıyaslandığında ikinci kesimin büyük sorumsuzluğuna dikkat çekerken diğer şiirlerinde de yer yer vurguladığı tembellik-çalışkanlık konusuna gönderme yapmaktan kendini alamaz:

“Bu nâ-halefliği biz yapmışız; selef ma'zûr,
Oyup sıçan gibi her dört adımda bir kemeri,
Deden mi açmış o miskin kahveleri?
Hayır, deden sana, bak, hastahâneler yapmış!
Yanında Mekteb-i Tıbbiye'ler, neler yapmış!” (Ersoy, 2005: 210)

Süleymaniye, *Safahat'*ın altıncı kitabı *Asım* bölümünde karşımıza çıkar. Manzumede, yeni nesli temsil eden *Asım* ile eski neslin temsilcisi Köse İmam'ın yıkmak-yapmak konusundaki tartışmalarına tanık olunur. Kendisini inkılâp ümmeti olarak vasıflandıran *Asım'*ın, “İnkılâp ümmetinin şâni yakıp yıkmaktır.” sözlerine karşılık İmam, yıkmanın insanları değerli kılamayacağını, asil değerli olanın yapmak olduğunu kaydeder ve yeni neslin herhangi bir yapıcı icraatlarını görmediklerine Süleymaniye Camii örneğini verir:

“Sâde sen gösteriver “işte budur kubbe!” diye;
İki ırğadla iner şimdi Süleymaniye.
Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhat, o zaman,
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan.” (Ersoy, 2005: 356)

İki *Arkadaş Fatih Yolunda* başlıklı manzumenin ilerleyen beyitlerinde, şair ve arkadaşının yoluna yine geleneksel Türk-İslam yaşayışının sürdüğü bir yerleşim yeri olan bir başka İstanbul semti, Vefa çıkar. Ancak türbe, taş konak, karakol gibi yapıların bir arada bulunduğu bu eski semt de zaman içinde tahrip olmuş şekilde tasvir edilir. Burada da duyarsızlık ve kuralsızlık

git gide şehirleşmenin, medenileşmenin aksine köhneleşmeye, bozulmaya yol açmıştır. Yine şair ve arkadaşının dikkatini çeken bir husus daha vardır ki, o da İstanbul'un geleneksel yaşamının sürdüğü semtlerde yoğun olarak yer alan ve Mehmet Âkif'in hiç sevmediği toplanma yerlerinden biri olan kahvehanelere burada da sıklıkla rastlanılmasıdır:

*"Unutmuşum, hani, yoktur da geldiğim çoktan.
Sapınca, doğru Vefâ meydanındayız şimdi.
Biraz tanır gibi oldum... Ya az mı geçtimdi!
Al işte istediğin: Türbe, taş konak, karakol...
Fakat bunun nesi meydan? Bu âdetâ bir yol... Tuhaf değil mi ya?
Vaktiyle belki meydandı... Kapanmış olsa da gittikçe, kalmış eski adı.
Epeyce kahve de var...
Nerde yok ki? Her yerde!"* (Ersoy, 2005: 211)

Yukarıda Üsküdar'ın *Safahat'* ta adları geçen İstanbul semtleri arasında geleneksel Türk-İslam örf ve adetlerinin yaşatıldığı bir semt olduğunu söylemiştik. Nitekim *Safahat'* in ilerleyen sayfalarında, mevlithanlığı ile ün salmış bir imamın sarayda mevlit okuması için karşı kıyıda sabırsızlıkla beklenmesinin hikâye edildiği *Said Paşa İmamı* adlı portre hikâyede, Üsküdar'ın bu özelliği bir kere daha sezilir. İmamın daha karaya ayak basmadan Üsküdar açıklarında okumaya başladığı mevlit dolayısıyla sadece sarayda kendisini bekleyen misafirler değil, bütün Boğaz sarsılır ve adeta *"Sur-ı mahşer gibi sesler çıkarır."* *Boğaz'ın her tarafından bir ilahi inşad olur"* (Ersoy, 2005: s.462). Böylelikle birçok edebî esere güzelliği ve eğlence mekânlarıyla konu olan Boğaz, dini bir atmosferin yaratıldığı mekân olarak okurlara sunulur. Şiirimizde bu durum nadiren görülür.

Bilindiği gibi *Safahat'* in çeşitli bölümlerinde böylesine derin, uhrevî atmosferlere rastlamak mümkündür. Bunların en başında da *Çanakkale Şehitlerine* başlıklı destan gelir. Mezarlık başlıklı şiirde, şiir kişinin Eyüp semtinde yaptığı yürüyüş sırasında da böyle bir uhrevî atmosfer canlandığına tanık olunur. Semtin tarihi ve mistik dokusu ve şairin bireysel duyarlılığının örtüşmesiyle meydana gelen bu hava içinde adeta yaşanan zamandan kopularak başka bir boyuta gidildiği hissedilir:

*"Geçen sabâh idi Eyyûb'a doğru çıkmıştım.
Aşıp da sûrunu şehrin atınca birkaç adım,
Ufuk değişti, önümden çekildi eski cihan;
...
Derin bir uykuya dalmıştı, her taraf sessiz.
Yavaş yavaş açılıp perde-i lika-yı muhit;
Hârim-i rûhumu doldurdu kibriyây-ı muhit".* (Ersoy, 2005: 38-39)

Kültürel miras konusunda sadece maddi olanlara değil, manevi olanlara da büyük bir bağlılık duyan Mehmet Âkif, aynı zamanda kültür sanat adamlarına da yaşarken olduğu gibi öldüklerinde de vefa gösterilmesi gerektiğine inanır. Şair, Hersekli Arif Hikmet'in ölümü dolayısıyla uğradığı hayal kırıklığını dile getirir. Divan edebiyatının son temsilcilerinden biri olan ve İstanbul'un eski semtlerinden Şehzadebaşı'nda oturan Hersekli Arif Hikmet'in cenazesindeki kişi sayısı yirmiye ancak bulmaktadır. Mehmet Âkif, bu vefasızlık karşısında büyük bir üzüntü duyar; çünkü hem çevresindeki insanların hem de edebiyatla ilgili kişilerin bu kadar ilgisiz kalmalarını hak edecek bir kişi ve şair değildir Arif Hikmet. Âkif, devrinin onu anlayamadığını, anlamaktan da bir hayli uzak olduğunu, hedef aldığı kitlelere küçümseyici bir tutum takınır.

3. Semtlerin siyasal nitelikleriyle yansımaları

Mehmet Âkif, İstanbul'un semtlerine daha çok sosyal ve kültürel yönleriyle şiirlerinde yer verirken içlerinde iki tanesi, Babıâli ve Yıldız, taşıdıkları siyasal anlamlarla *Safahat'* in *Asım* bölümünün sayfalarında göze çarparlar. Bu iki semtten Babıâli iki defa ve ikisinde de yönetim karşıtı gösteriler söz konusu edilerek anılırken Yıldız üç defa anılır ve üçünde de Yıldız Sarayı'nı ve Sultan II. Abdülhamit'i işaret eder. İlkinde Köse İmam, *Asım'a*, II. Abdülhamit'i

sevmeyen hocasıyla ilgili bir hatırasını nakleder ve hocasına “ortalığın çok fena olduğunu, Yıldız’daki baykuş ölüvermezse eğer, akıbetin de çok kötü olacağını” söylediği belirtir. Aslında bu sözleri onu kızdırmak için sarf ettiğini de ilave eden Köse İmam, hocasının karşılık olarak kıssadan hisse çıkarılabilecek Semerci hikâyesini anlattığını kaydeder. Yine Asım bölümünde bu defa “tacı yok, tahtı yok, kendine mâlik sultan” olarak nitelenen Of’lu Hoca, Yıldız Sarayı’nı telaffuz ederken hem sarayı hem de Sultan II. Abdülhamit’i hedef alır. Saray tarif edilirken “kırk elli bin askerle korunduğunu”, bunun da hem israf hem de orada ikamet eden Sultan’ın korktuğuna delil olduğunu ifade eder:

“Değil mi ki saklanıyorsun, demek ki: Korkudasın;

Ya çünkü korkan adamlar gerek ki saklansın.” (Ersoy, 2005: 375–376)

İstanbul’un iki yakasındaki iki ayrı semtin isimleri ise şairin hürriyet (II. Meşrutiyet) sonrası toplumsal manzaralara yönelik eleştirilerinin dile getirildiği mısralarda geçer. Yine *Asım* bölümünde, farklı günlerde kendisini şaşırtan iki olaya tanık olan Köse İmam, II. Meşrutiyet sonrasında Babıali yokuşunda “yaşasın hürriyet” sloganlarıyla gösteriler yapan bir grubun lideriyle iki sene evvel Kuzguncuk’taki bir köşkte çeşitli insan ve hayvan taklitleriyle misafirleri eğlendiren soytarının aynı kişi olduğunu görür. Şair, bu iki semt dolayısıyla bir kısım insanların iki ayrı devirde –zaman aralığı ne denli kısa olursa olsun- nasıl iki ayrı portre çizebildiklerine işaret ederken asıl vurgulamak istediği de “şuursuz hürriyetin” nasıl yoz bir özellik taşıdığıdır. Hatırlanacağı gibi Babıali yokuşu birçok eserde bu şekildeki gösterilerle yer almış bir muhittir.⁵ (Ersoy, 2005: 366)

Süleymaniye Kürsüsünde başlıklı şiirinde de Âkif, İstanbul’un herhangi bir semtinin ismini belirtmek yerine siyasal ve sosyal manzarasını kastederek İstanbul kelimesini kullanır:

“Bir zamanlar yine İstanbul’a gelmişim ben.

Hâle baktıkça fakat ümmetin âtîsinden,” (Ersoy, 2005: 145)

Tanzimat’tan sonraki Türk Edebiyatı’nda İstanbul, günümüze kadar gittikçe yaygınlaşan bir ilgi odağı olarak önemini korumuştur. İstanbul bazen dekor, bazen edebî eserin bütününe hâkim bir tema halinde; daha çok kurgu, muhayyile ve duygu ürünü olan metinlerde –roman, hikâye ve şiir- (Okay, 2011:137) birçok şair ve yazara kaynaklık etmiştir. Mehmet Âkif, *Safahat*’ta bu şehrin siyasal, sosyal ve kültürel açılardan aksayan, bozulmuş yönlerinin eleştirisini yapar: “*Seyfi Baba’da İstanbul’un sokakları ve insanları bir kara mizahla anlatılır. Bunun dışında Küfe, Meyhane, Mezarlık gibi manzumelerde İstanbul’un fakir ve düşkün insanların trajedisi dile*” getirilir. (Okay, 2011:141)

Aşağıya aldığımız mısralarda ise yine aynı şiirden ve İstanbul ismiyle hem şehir hem de İstanbul halkı kastedilerek 1908 yılında ilân edilen II. Meşrutiyet’in getirdiği hava tasvir edilmektedir. Âkif, uzun bir seyahatten dönüşünü kurguladığı bu şiirinde, karşılaştığı İstanbul’u, II. Meşrutiyet öncesi bazı şair ve yazarların tasvir ettiklerinin aksine kapkara ve kirli bir şehir olarak değil, kara bulutların dağıldığı, her sorunun çözüldüğü, çünkü “hürriyetin” geldiğini ironik bir üslûpla dile getirir:

“Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak,

Şu sizin kapkara İstanbul’u, kardan daha ak.” (Ersoy, 2005: 157)

...

“Bir de İstanbul’a geldim ki: Bütün çarşı, Pazar

Na’dan çalkanıyor! Öyle ya.. Hürriyet var!” (Ersoy, 2005: 159)

4. İstanbul’un ve semtlerinin geçtiği mısralar ve Safahat’taki sayfa numaraları:

- *Götür İstanbul’a bir yerde bırak ki: Gurebâ,
Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!* (Ersoy, 2005: 14)

⁵ Ömer Seyfettin’in Efruz Bey adlı hikâyesi ilk akla gelenlerden biridir.

- *Bizim mahalle de İstanbul'un kenarı demek;
Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek! (Ersoy, 2005: 20)*
- *Bir zamanlar yine İstanbul'a gelmişim ben.
Hâle baktıkça fakat, ümmetin âtîsinden, (Ersoy, 2005: 145)*
- *Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak,
Şu sizin kapkara İstanbul'u, kardan daha ak. (Ersoy, 2005: 157)*
- *Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, Pazar
Na'dan çalkanıyor! Öyle ya.. Hürriyet var! (Ersoy, 2005: 159)*
- *Edirne... İşte o İstanbul'un demir kilidi;
Sefil ayakları altında Bulgar'ın şimdi! (Ersoy, 2005: 253)*
- *Bütün İstanbul'un ağızında gezen elleriniz,
Bize nâz etmese olmaz mı efendim? Veriniz (Ersoy, 2005: 319)*
- *Kim fenâ söyledi? İstanbul'a sormuştuk da...
Oflu tedrîc ile bağdaş kurarak koltukda (Ersoy, 2005: 375)*
- *Tuttum İstanbul'a doğru yolu âvâre-misâl
Öyle bir hâl-i garâbetle ki tasvîri muhâl (Ersoy, 2005: 504)*
- *Görüdü; Fatih'e gelmişim anladım, azıcık
Gidince ma'bede baktım ki bekliyor uyanık! (Ersoy, 2005: 8)*
- *Bizim çocuk, yaramaz, evde dinlenip durmaz;
Geçende Fatih'e çıktık ikindi üstü biraz. (Ersoy, 2005: 22)*
- *Dedim ki: Fatih'e çıksam yavaşça, bir yanda
Durup o alemi seyreyleşem de meydanda / s.77*
- *Gelin de bayramı Fatih'de seyredin, zîrâ
Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ, (Ersoy, 2005: 42)*
- *-Gidip de öğleyi Fatih'de kılmak istiyorum;
Gelir misin? Hadi? Artık üşenmeden ne zorum, (Ersoy, 2005: 204)*
- *Ne var inadına etsen de bir sefer galebe,
Benimle Fatih'e gelsen... - Al işte geldim be! (Ersoy, 2005: 205)*
- *Hikmet'in hânesi Şehzadebaşı'ndaydı ki, biz,
Doludur halk ile zannetmiş idik her ikimiz (Ersoy, 2005: 504)*
- *Demek, şu arsada ot bitse nev-bahâr olacak...
Ne var gidip Yakacık'larda dem-güzâr olacak? (Ersoy, 2005: 74)*
- *Bir tane Paşa'm var, o da gördün ya, pamuklar
Düşkün diye gitmiş, Yakacıklar'da uyuklar! (Ersoy, 2005: 533)*
- *Bir, Heybeli derler -bileceksin- ada vardır
Etrafi da az çok ona benzer adalardır... (Ersoy, 2005: 453)*

- Ben Heybeli'den vazgeçerim şimdilik, ancak,
Üç beş gün için pek hoş olur Remle'de kalmak (Ersoy, 2005: 454)
- Hatırlamadın Heybeli'den geçmeyi, heyhât!..
Gûyâ edecektin, hani, takdîm-i tahiyyât (Ersoy, 2005: 531)
- Ey Heybeli iklîmine kıştan çekilenler
Ey Afrika temmûzunu efsâne bilenler! (Ersoy, 2005: 454)
- Ey yağ gibi üç çifte kayıklarla kayanlar
Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar! (Ersoy, 2005: 454)
- Ey yağ gibi üç çifte kayıklarla kayanlar
Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar! (Ersoy, 2005: 454)
- Sorma, Kartal'da idim ben de bu Çarşamba günü
Dediler: "Kurna'da dünden beri var köy düğünü (Ersoy, 2005: 366)
- Bu izz ü nâz üzerinden epey zaman geçmiş
Günün birinde Besiktas taraflarında bir iş, (Ersoy, 2005: 449)
- -Bugün Florya mı? A'lâ! Yarın ne var? Konser...
"Sular" da pek ömür amma, açık değil, dediler (Ersoy, 2005: 252)
- Ne Haliç'in o yosun çehreli miskin suları;
Ne onun hilkate küsmüş gibi duran kenarı! (Ersoy, 2005: 139)
- Ortalık şöyle fena, böyle müzebbeh işler,
Ah o Yıldız'daki baykuş ölüvermezse eğer, (Ersoy, 2005: 361)
- Ya Hocam, sen niye ta Yıldız'a çıktın bu sefer?
Otur, anlat bakalım, çünkü fena söylediler. (Ersoy, 2005: 375)
- Belki kırk elli bin askerle sarılmış Yıldız
O silahşörler; o al fesli herifler sayısız (Ersoy, 2005: 375)
- Hüsam Efendi henüz Dolmabahçe'lerde iken,
Gelip yetişmiş adamlar, üçer beşer geriden (Ersoy, 2005: 449)
- Samatya lordu müfettiş; Tatavla kontu müdir,
Zavallı milletin efrâdı orta yerde esîr! (Ersoy, 2005: 284)
- Evet, ne yapmalı? Dur, dur! Ne Üsküdar, ne Mama...
Tiyatro olmalı, yahud güzelce bir sinema. (Ersoy, 2005: 253)
- Üsküdar'dan geliyorduk, ikimiz: Âsım, ben
Saat on bir sularındaydı... Vapur beklerken. (Ersoy, 2005: 388)
- -Üsküdar'dan gelecek sözde, olur şey mi ki bu?
Bari söz verme... (Ersoy, 2005: 461)
- Pupa yelken açılm şayed oturmazsa gemi!
Bu tenezzüh, cici bey, doğruca Kâğıthâne'ye mi? (Ersoy, 2005: 363)

- *Kindi, anlat şunu? Kuzguncuk'a geçtim bir gün*
Molla'nın köşküne yaklaşımdan etmez mi sökün (Ersoy, 2005: 366)
- *Babali yokuşundan çıkıyordum, baktım:*
Yolu boydan boya tutmuş eli bayraklı takım. (Ersoy, 2005: 365)
- *Beyoğlu'nun o mülevves muhit'i fâhişine*
Dalar gider, takılıp bir sefilenin peşine (Ersoy, 2005: 251)
- *O enîn karşıdaki sahilden açılmaz mı biraz,*
Sûr-i mahşer gibi sesler çıkarır, şimdi Boğaz! (Ersoy, 2005: 462)
- *Göksu'daymış gibi fiş fiş yüzedursun miskin...*
Denizin neş'esi a'lâ, hava enfes... Lâkin (Ersoy, 2005: 364)
- *Köprü'den çok geçerim; hem de ne kadar geçtimse*
Beni sevk etmedi bir kerecik olsun ye'se, (Ersoy, 2005: 139)
- - *Vapur yanaştı mı?*
-Çoktan!
Demek ki Köprü'deyiz... (Ersoy, 2005: 203)
- *Geçende Yayla civarında bir ufak cevelan*
Bahanesiyle, bizim eski aşinalardan (Ersoy, 2005: 27)
- *Bizim müsamere meydanı Yayla tümseğidir;*
Uzak çekerse de poyraz tutar, yazın iyidir. (Ersoy, 2005: 74)

Sonuç

Mehmet Âkif'in bütün şiirlerinin toplandığı Safahat, birçok çalışmaya kaynaklık etmiş olmasına rağmen yakın geçmişimizin siyasal, sosyal ve kültürel bir aynası olma özelliği dolayısıyla sosyal bilimlerin farklı alanlarında daha başka çalışmalara da imkân verecek bir eserdir. Mehmet Âkif duygularını, düşüncelerini, inançlarını topladığı bu eserinde kimi gerçek, kimi hayali; yurt içinde ve dışında çeşitli coğrafyalarda seyahatlere çıkmış, bu seyahatlerinde gördükleriyle insan, toplum, medeniyet vb. kavramları irdelemiştir.

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta ülke dışındaki çok geniş bir coğrafyada gezip gözlemlerde bulunurken yurt içinde daha çok İstanbul'da kalmış, doğup büyüdüğü ve çok sevdiği bu kültür hazinesini şiirlerine mekân kılmıştır. Ancak pek çok sanatçıya tarihiyle, iklimiyle, doğal güzellikleriyle ilham kaynağı olan bu güzel şehir, *Safahat*'ta sosyal, siyasal, kültürel boyutuyla bir sosyal tenkit vesilesi olarak karşımıza çıkar.

Safahat'a yansıyan İstanbul manzaraları yukarıda belirttiğimiz gibi şiir tarihimiz boyunca öne çıkarılan, bu bakımdan da alıştığımız İstanbul manzaralarına hemen hiç benzemez. Fakirliğin, kimsesizliğin, sefaletin, bakımsızlığın, duyarsızlığın dikkatlere sunulduğu mısralarla karşılaşırız *Safahat*'ta. Bu konular işlenirken İstanbul'un birçok semtinin adı geçer. Kaba bir tasnif yapıldığında ise bir iki istisna dışında bu semtlerin edebî eserlere de yansıyan tarihsel işlevlerine uygun bir şekilde ama daha keskin gözlem ve eleştirilerle tasvir edildiklerini görürüz. Şairin; Fatih, Üsküdar gibi geleneksel Türk İslam yaşantısının sürdürüldüğü semtlere ve bu semtlerin halklarına karşı daha merhametli ve daha yakın durduğu gözlenir. Özellikle Fatih ve çevresi, tarihî dokusuyla da etraflı bir şekilde *Safahat*'ta yer bulur. Buna karşın Beyoğlu gibi kozmopolit eğlence yerlerine; Florya, Heybeliada, Maltepe, Yakacık gibi sayfiye mekânlarına adeta nefret duyar. Yozlaşmanın, toplumsal tahribatin

sorumlularından tutar bu semtlerin sakinlerini. Birkaç defa da dolaylı yollardan Divan Edebiyatını eleştirmek için bu edebiyatın ürünlerinde gözde olan semtleri alaycı bir üslupla anar. Yıldız ve Babîlî'nin adları da temsil ettikleri siyasal kimlikleriyle ve yine olumsuz eleştiriler yöneltilerek geçer.

KAYNAKÇA

ANDI, Fatih (2000). "Safahat-Birinci Kitab'ın Devrinde Uyandırdığı Akisler", *Edebiyat Araştırmalar I*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

AKAY, Hasan; Andı, Fatih. (2010). *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul, Hat Yayınevi.

CANIM, Rıdvan: *Mehmet Âkif'in Şiir Coğrafyası*, Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi; http://www.mehmetAkifaraştırmaları.com/index.php?option=com_content&view=article&id=232:mehmet-Âkifin-iir-corafyas&catid=25:edebiyat-ve-ueence-&Itemid=159

ÇIKLA, Selçuk. *Mehmet Âkif'in Vatan Coğrafyası*, Prof. Dr. Celal Tarakçı Armağanı, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/selcuk_cikla_mehmetAkifin_vatan_cografyasi.pdf

ERSOY, Mehmet Âkif (2005). Haz. M. Ertuğrul Düzdağ: *Safahat*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.

KARATAŞ, Turan (2010). *Şiirin Ardında*, İzmir, Sütun Yayınları.

OKAY, Orhan (2011). *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, İstanbul, Dergah Yayınları.

SAĞLIK, Şaban (2008). "Mehmet Âkif'in Şiirlerindeki Hikâye Unsurları", *Hece (Karakter Âbidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı)*, S.133, Ocak , s. 362-394.